

- Eshuis, H. J.*, 1946: Palynologisch en stratigrafisch onderzoek van de Peelvenen. Diss. Utrecht.
- Pijls, F. W. G.*, 1948: Een gedetailleerde bodemkartering van de gemeente Didam. De bodemkartering van Nederland, dl' I, Versl. Landbouwk. Onderz. 54.1. 's-Gravenhage.
- Pijls, F. W. G.*, 1949: Beschrijving van een bodemkundige excursie naar Didam. Boor en Spade III, 284—291.
- Zonneveld, J. I. S.*, 1947: Het kwartair van het peelgebied en de naaste omgeving (een sediment petrologische studie). Diss. Leiden. Meded. Geol. Stichting, Serie C-IV, no. 3.

33. DE ONTTREKKING VAN CULTUURGROND VOOR NIET-AGRARISCHE DOELEINDEN, VAN AGRARISCH STANDPUNT BEZIEN ¹⁾

The occupation of cultivated land for non-agrarian purposes, seen from an agrarian point of view

door/by Prof. Dr C. H. Edelman

overgenomen uit: Voordrachten no. 3, 1950. Kon. Inst. v. Ingenieurs

Het is onvermijdelijk dat in ieder land een zeker oppervlak grond wordt gebruikt voor andere dan agrarische doeleinden, voor wonen en werkruimte voor de bevolking, voor wegen, kanalen, vliegvelden, voor recreatie en dergelijke. In verband met het stijgend sociale niveau is het begrijpelijk dat dit oppervlak per inwoner steeds groter wordt, zodat het niet-agrarisch grondgebruik met de uitbreiding van de bevolking in versnelde mate toeneemt.

Een kwart eeuw geleden werd dit vraagstuk niet als van agrarisch belang beschouwd. Veelal betaalde de nieuwe grondgebruiker een zo hoge prijs voor het land, dat de oorspronkelijke eigenaar in zijn eigen belang handelde door de grond af te staan.

Sindsdien is de toestand geheel veranderd. Hoewel ook thans nog aanzienlijke bedragen nodig zijn om land- of tuinbouwgrond aan zijn bestemming te onttrekken, is de opbrengst voor de onteigende niet voldoende om elders een nieuw bedrijf te beginnen, aangezien voor de geldende prijzen geen voor zijn doeleinden geschikt land te huur of te koop is. De onteigende loopt dus het gevaar uit zijn beroep te worden gestoten en het is begrijpelijk dat er door het gehele land verzet tegen deze onteigeningen wordt aangetekend.

Behalve deze privaat-economische moeilijkheden bestaan er ook ernstige nationaal-economische bezwaren tegen de onttrekking van land aan zijn agrarische bestemming. Nederland kan zijn eigen grote bevolking niet uit eigen bodem voeden en met de snelle toename van de bevolking komt dus een steeds zwaardere last op de Nederlandse volksgemeenschap te rusten om het nodige voedsel te

¹⁾ Voordracht gehouden voor de Afdeling voor Technische Economie op 30 November 1949.

importeren. Voor de 2e wereldoorlog deed deze omstandigheid zich ook reeds gevoelen maar toen beschikte Nederland in ruime mate over buitenlandse betaalmiddelen hetgeen thans niet meer het geval is.

In verband hiermede is gedurende de laatste zes jaar in steeds bredere kring ingezien, dat het een zeer groot Nederlands belang is om het Nederlandse cultuurland zoveel doenlijk voor de bodemproductie te behouden. Dit streven is geheel in overeenstemming met de grote inspanning die Nederland zich getroost om de productiviteit van het bestaande cultuurland te verhogen, zowel door landbouwvoorlichting, landbouwonderwijs, landbouwkundig onderzoek als door cultuurtechnische werken, terwijl eveneens met alle kracht geprobeerd wordt, het bestaande oppervlak van het landbouw-areaal door ontginning en landaanwinning te vergroten.

Voor het doel van deze bijeenkomst kan het nuttig zijn, de ontwikkeling van de agrarische planologie in Nederland te vergelijken met de overeenkomstige ontwikkeling in Engeland. Engeland en Nederland hebben een zeer dichte bevolking met elkaar gemeen; de oppervlakte cultuurland per inwoner is dezelfde n.l. 0,23 ha per inwoner. Dit oppervlak is zo gering dat het onmogelijk is, in het land voldoende voedsel voor de gehele bevolking te verbouwen. In beide landen bestaat dan ook uitgesproken schaarste aan cultuurgrond. In Engeland zijn er twee belangrijke redenen om het bestaande cultuurland zo goed mogelijk te beschermen.

1. Het bestaande land is dringend nodig voor het welvaartsstreven van de landbouwende bevolking.

2. Onder de na-oorlogse economische omstandigheden is het nodig, zoveel mogelijk land aan de bodemproductie te doen deelnemen.

Beide redenen gelden onverminderd ook voor Nederland, maar bij ons bestaat nog een derde reden:

3. De Nederlandse landbouw levert bijna 50 % van de Nederlandse export op.

Indien Engeland dus zuinig op zijn cultuurgrond is, zo mag in Nederland wel de uiterste zuinigheid worden betracht.

De bescherming van de cultuurgrond in Engeland heeft zich ontwikkeld onder de bezielende leiding van professor L. Dudley Stamp. In 1930 zette deze geograaf onder de auspiciën van de London School of Economics of the University of London, een „Land utilization Survey of Britain” op touw, aangezien het nodig werd geoordeeld het toekomstige beleid inzake het bodemgebruik zo veel mogelijk te baseren op een nauwkeurige kennis van het huidige bodemgebruik.

Later heeft deze groep ook de opdracht gekregen, een landclassificatie in kwaliteitsklassen uit te voeren. Daarna zijn de volgende typen van land onderscheiden en gekarteerd:

HOOFDGROEP I. LAND VAN GOEDE KWALITEIT

Land van deze categorie heeft een gunstige hoogteligging, ligt vlak of zacht glooiend en heeft voorts diepe gronden met gunstige grondwater-condities en een gunstige textuur.

1. *Eerste-rangs land*

Dit land is geschikt voor intensieve akkerbouw, de gronden zijn diep, vochthoudend en gemakkelijk bewerkbaar, de afwatering is goed.

2. *Goed landbouwland*

Dit land gelijkt op dat sub 1, maar heeft beperkter gebruiksmogelijkheden ten gevolge van:

- a. geringere diepte van de gronden, of
- b. stenigheid, of
- c. enig risico voor droogte of natheid, of
- d. slechte bewerkbaarheid in bepaalde seizoenen.

3. *Eerste-rangs land met een beperkte bruikbaarheid ten gevolge van een hoge grondwaterstand of overstromingsgevaar.*

Zulk land is weinig of niet geschikt voor akkerbouw maar kan vaak door ontwatering in type 1 overgaan.

4. *Goed maar zwaar land*

Hoewel dit land vaak zeer vruchtbaar kan zijn, levert de grondbewerking moeilijkheden en is de gewassenkeus beperkt.

HOOFDGROEP II. LAND VAN MATIGE KWALITEIT

Dit land is van een middelmatige productiviteit, ook onder goede bedrijfsleiding, ten gevolge van het feit dat er één of meer ongunstige bodemfactoren van invloed zijn. Tot dergelijke ongunstige factoren behoren:

- a. zeer hoge ligging boven zee,
- b. steilheid,
- c. ondiepe bovengrond,
- d. ongunstige waterhuishouding.

5. *Middelmatig licht land*

Dit land schiet tekort ten gevolge van lichtheid van de bovengrond. Een deel van dit land kan nog voor de akkerbouw worden gebruikt, maar in andere gevallen, in het bijzonder op kalksteen-gronden, ligt het vaste gesteente zo nabij de oppervlakte dat ploegen onmogelijk is en het land voor veeweide zal moeten worden bestemd.

6. *Middelmatig landbouwland*

Dit land schiet tekort hoofdzakelijk ten gevolge van steilheid.

Het bestaat gewoonlijk uit een mozaiek van gronden die over de categorieën 1—10 variëren.

HOOFDGROEP III. LAND VAN GERINGE KWALITEIT

Dit land is weinig productief ten gevolge van ernstige tekortkomingen.

7. *Slecht zwaar land*

Dit land lijdt gewoonlijk aan natheid en kan alleen voor de landbouw geschikt worden gemaakt door uitgebreide ontwateringswerken.

8. *Arme bergterreinen*

Dit land is slecht ten gevolge van zeer grote hoogte of steilheid, gewoonlijk gecombineerd met ondiepe gronden of zure humus lagen.

9. *Arm licht land*

Dit land is slecht omdat het te licht is en tot verdroging aanleiding geeft; bovendien heeft het een zeer grote mestbehoefte.

10. *Zeer arm land*

Dit land is landbouwkundig gesproken nagenoeg of geheel waardeloos.

Op grond van dergelijke gegevens is het mogelijk, een zodanig beleid te voeren, dat het meest waardevolle cultuurland zoveel mogelijk voor de bodemproductie behouden blijft en niet ten offer valt aan niet-agrarisch bodemgebruik. Dat de gevaren te dien aanzien niet denkbeeldig zijn kan blijken uit het feit, dat de terreinen behorende onder de categorie I in Engeland slechts 4,2 % van de oppervlakte beslaan. Neemt men al het goede landbouwland samen, dan beslaat dit nog slechts 38,7 % van het totale oppervlak.

Bovendien blijkt dat veel niet-agrarische grondgebruikers zoals stedenbouwkundigen, aanleggers van vliegvelden, industriëlen en dergelijke, eveneens een uitgesproken voorkeur voor het goede vlakke land hebben, dat juist voor de landbouw het meest waardevol is.

Tijdens de oorlog is de organisatie van het beleid ten aanzien van het grondgebruik verder uitgebouwd. De „Land Utilization Survey” is omgezet in een „Agricultural Land Survey”, terwijl het Ministerie van Landbouw een „Central Planning Branch” organiseerde. In 1943 kwam een afzonderlijk Ministerie voor „Town and Country Planning” tot stand. In 1947 werd de bekende nieuwe „Town and Country Planning Act” aangenomen.

Overleg van de landbouwinstanties met de stedenbouwkundige diensten heeft reeds veel goed land voor vernietiging in landbouwkundige zin behoed.

Vergelijkt men deze ontwikkeling met wat in Nederland gaande is, dan zien we dat Nederland in sommige opzichten bij Engeland ten achter is gebleven. Zo beschikt Nederland niet over een landclassificatie in 10 groepen zoals in Engeland, die hierboven uitvoerig beschreven is. Ook heeft Nederland nog geen afzonderlijk Ministerie voor de Planologie en is Nederland achter op wetgevend

gebied. Daarentegen menen wij dat Nederland voor is in verband met de vestiging van de tuinbouw. Stamp ziet het agrarisch grondgebruik sterk statisch en meent dat de grondgebruikers in de loop der eeuwen wel hebben uitgevonden hoe zij het land voor de bodemproductie het best kunnen gebruiken. Volgens de Nederlandse onderzoekers, verenigd in de Stichting voor Bodemkartering, is het bodemgebruik in Nederland verre van volmaakt en bestaan er nog vele mogelijkheden voor een verbeterd grondgebruik.

Nederland is zoveel meer tuinbouwland dan Engeland, dat het zeer wel mogelijk is dat de Engelse autoriteiten de mogelijkheden voor de tuinbouw hebben overzien.

Hoe dit zij, de geschiktheid van bepaalde gronden voor bijzondere, zeer intensieve teelten, is een omstandigheid die in Nederland in discussies over bestemming van gronden een grote plaats inneemt. Wij komen op het tuinbouwvestigingsplan nog terug.

Intussen is er wel aanleiding, het goede landbouwland evenzeer tegen niet agrarisch grondgebruik te beschermen als dat in Engeland het geval is. Niet steeds beseft men, dat de landelijke welvaart in het bijzonder op de goede cultuurgronden berust. Zij produceren niet alleen een hogere opbrengst maar ook een veel groter bedrijfsoverschot. Op het goede land leven welgestelde landbouwers en is er ook een goed bestaan voor de beoefenaren van vrije beroepen en middenstanders. Op de goede gronden wordt voldoende belasting betaald om de salarissen van de ambtenaren en de diensten van de Overheid te kunnen betalen; zelfs is er nog sprake van kapitaalvorming.

Op middelmatig land is de welvaart geringer. De bedrijven zijn veelal kleiner, de opbrengsten en de bedrijfswinsten geringer. De bijdrage van deze gebieden in de algemene welvaart van het land is geringer of zelfs misschien nihil.

Op de slechte gronden is de toestand veel ongunstiger. De bedrijven zijn zeer klein en alleen door een zeer sobere levenswijze kunnen de grondgebruikers zich staande houden. Belasting wordt bijna niet betaald en er is geen sprake van dat de streek de salarissen van de ambtenaren en de diensten van de Overheid kan opbrengen. In feite worden dergelijke gebieden door voortdurende indirecte subsidies op de been gehouden. Op de armste gronden, in Nederland veelal droge zandgronden, zijn zelfs directe subsidies noodzakelijk om het agrarisch bodemgebruik in stand te houden.

Hoewel globaal wel ongeveer bekend is, waar zich goede, middelmatige en slechte landbouwgronden bevinden, zou het voor allerlei planologische kwesties van groot belang zijn, indien een landclassificatie naar de productiviteit van het land zou worden ondernomen. Naarmate de bodemkartering van Nederland vordert, ontstaat deze classificatie vanzelf, maar het proces zou zeer versneld kunnen worden indien de Stichting voor Bodemkartering een concrete opdracht voor de bedoelde landclassificatie zou verkrijgen. De tijd lijkt daartoe langzamerhand rijp. Bij een dergelijke classificatie zou allereerst aandacht besteed moeten worden aan de zeer

goede gronden, die het meest bescherming behoeven en aan de slechte gronden die, landbouwkundig gesproken, het meest in aanmerking komen voor niet-agrarische grondgebruikers.

Volledigheidshalve moet hier worden vermeld de schatting van de productiviteit van gronden, die gedurende de 19e eeuw enige malen is ondernomen ten behoeve van de vaststelling van de grondbelasting. Hoewel dit werk op zeer serieuze wijze is verricht, is het thans geheel verouderd en het zou thans niemand meer invallen, zich op deze schatting te beroepen.

Gelijk reeds werd opgemerkt wordt thans een grote activiteit in verband met de studie van de geschiktheid van gronden voor de tuinbouw ontwikkeld. In dit verband noemen wij allereerst het werk van Van Liere, wiens studie over het Westland algemene bekendheid verdient. In zijn publicatie is een kaart opgenomen, waarop de geschiktheid van de grond voor diverse tuinbouwteelten is aangeduid. Op deze weg voortgaande verkende Van Liere in opdracht van de provincie Zuidholland het vasteland van deze provincie, teneinde na te gaan waar zich de gronden bevinden die bij uitstek voor de tuinbouw geschikt zijn. Thans is een overeenkomstige studie van de Zuidhollandse eilanden aan de gang. Op deze wijze ontstaat een zeer waardevolle basis voor planologisch werk in de provincie Zuidholland en wordt de volle aandacht gevestigd op gebieden waar in de toekomst een lucratieve tuinbouw mogelijk zal zijn.

Dr van Liere heeft thans de leiding van een afdeling van de Stichting voor Bodemkartering die zich speciaal toelegt op de studie van de terreinen, die mogelijk voor stadsuitbreiding in aanmerking komen en waarbinnen zich goede tuinbouwgronden bevinden. Behalve op de Westlandse gemeenten hebben deze onderzoekingen betrekking op de gemeenten 's-Gravenhage, Pijnacker, Leidsendam, Katwijk a/d Rijn, Valkenburg (Z.H.), Epe, Uithoorn, Amsterdam, Naarden, Utrecht, Elburg, Harderwijk, Zwollerkerspel, Wijhe Nijmegen, Zundert, Aalsmeer, terwijl nog een hele reeks andere gemeenten op het programma staat. In al deze gevallen worden de kosten van de karteringen door de belanghebbende gemeenten gedragen. Dr van Liere classificeert bij deze karteringen het land als volgt:

A. GRONDEN DIE VOOR TUINBOUW IN AANMERKING KOMEN

Groep I. *Uitmuntende tuinbouwgronden*

Klasse 1. Uitmuntende geschikt voor groenten- en fruitteelt.

Klasse 2. Uitmuntende geschikt voor fruitteelt.

Klasse 3. Uitmuntende geschikt voor groententeelt.

Groep II. *Goede tuinbouwgronden*

Klasse 4. Goed geschikt voor groenten- en fruitteelt.

Klasse 5. Goed geschikt voor fruitteelt.

Klasse 6. Goed geschikt voor groententeelt.

Groep III. *Matige tot zeer matige tuinbouwgronden.*

Klasse 7. *Matig geschikt voor groenten- en fruitteelt.*

Klasse 8. *Matig geschikt voor fruitteelt.*

Klasse 9. *Matig geschikt voor groententeelt.*

Groep IV.

Klasse 10. *Geschikt voor bijzondere teelten zoals aspergeteelt, koolteelt.*

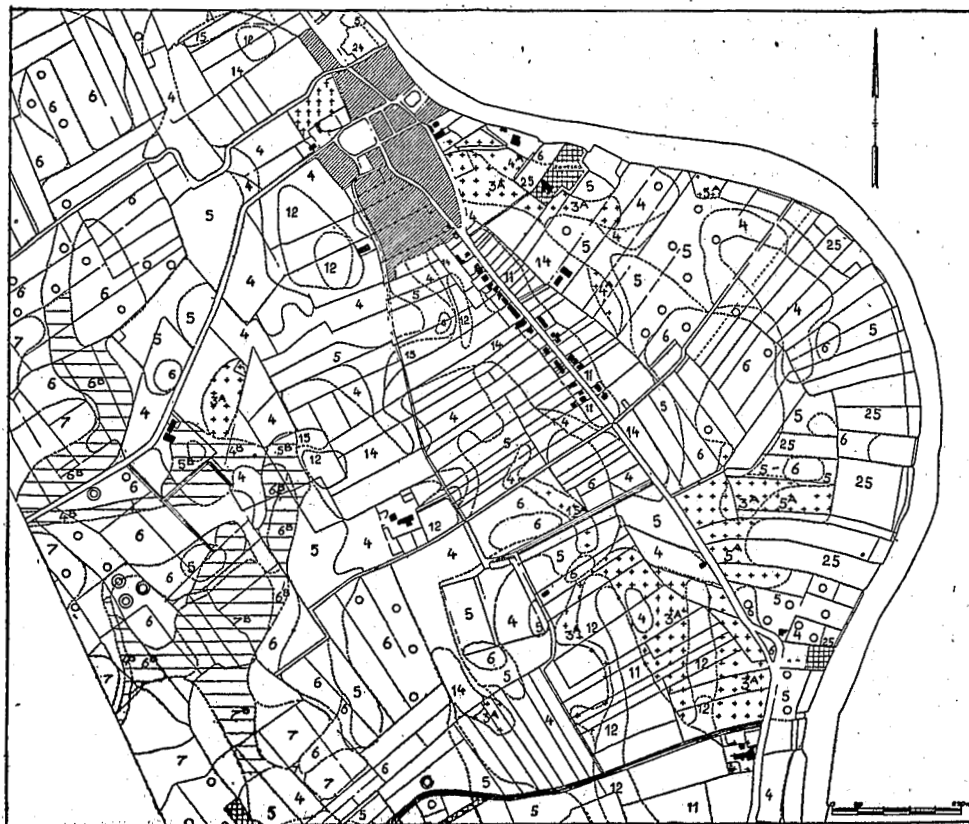

Fig. 1. Bodemkaart van een gedeelte van de gemeente Valkenburg (Z.H.) volgens Dr W. J. van Liere. Met vermelding van aanbevolen kleuren.

Soil map of a part of the municipality of Valkenburg (Z.H.), after van Liere. With an indicator of the recommended colours.

Kleigronden zonder storende lagen

3A profiel, dat naar beneden fijnzandig wordt (zeer lichtgroen)

4A idem, iets zwaarder en met iets minder goede structuur (lichtgroen)

5A idem, zwaarder en met minder goede structuur (middelgroen)

Kleigronden op zwaardere ondergrond

- 4 profiel, dat naar beneden fijnzandig wordt, met zwaardere laag beneden 90 cm (lichtgroen)
- 5 idem, met zwaardere laag beneden 70 cm (middelgroen)
- 6 idem, met zwaardere laag beneden 50 cm (groen)
- 7 ± 35 cm zandige en (of) humeuze bovengrond, op taaie klei (donkergroen)

Kleigronden met zwaardere laag direct onder de bouwvoor, rustend op fijnzandige ondergrond

- 4B profiel, met kleilaag (lichtgroen)
- 5B idem, met iets zandige kleilaag (middelgroen)
- 6B idem, met vrij zware kleilaag (groen)
- 7B idem, met zware kleilaag (donkergroen)

Zavelgronden (fijnzandig)

- 11 lichte zavelgronden, met nog lichtere, zandige ondergrond (lichtrood)
- 12 zavelgronden met lichtere, zandige ondergrond (donkerrood)
- 14 zavelgronden met zwaardere ondergrond op ± 90 cm (geelgroen)
- 15A zavelgronden met zwaardere ondergrond op ± 70 cm (donker geelgroen)

Grofzandige zavelgronden (opgebracht zand)

- 24 ± 60 cm grofzandige zavel op grof zand (licht okergeel)
- 25 ± 50 cm grofzandige zavel op grof zand (donker okergeel)

Clay soils without disturbing layers

- 3A profile growing more sandy downwards (very light green)
- 4A the same, somewhat heavier, with a slightly less favourable structure (light green)
- 5A the same, heavier, with a less favourable structure (middle green)

Clay soils with a heavier subsoil

- 4 profile growing more sandy downwards; a heavier layer below 90 cm (light green)
- 5 the same, with a heavier layer below 70 cm (middle green)
- 6 the same, with a heavier layer below 50 cm (green)
- 7 ± 35 cm sandy and (or) humous topsoil on sticky clay (dark green)

Clay soils with a heavier layer directly under the topsoil on a finesandy subsoil

- 4B profile with a clay layer (light green)
- 5A the same, heavier, with a less favourable structure (middle green)
- 6B the same, with a rather heavy clay layer (green)
- 7B the same, with a heavy clay layer (dark green)

Sandy clays and sandy clay loams

- 11 sandy clay loam with a sandy subsoil (light red)
- 12 sandy clay with a sandy subsoil (dark red)
- 14 sandy clay with a heavier subsoil on ± 90 cm (yellowish green)
- 15A sandy clay with a heavier subsoil on ± 70 cm (dark yellowish green)

Sandy loams (artificially raised)

- 24 ± 60 cm sandy loam overlaying coarse sand (light ockreous yellow)
- 25 ± 50 cm sandy loam overlaying coarse sand (dark ockreous yellow)

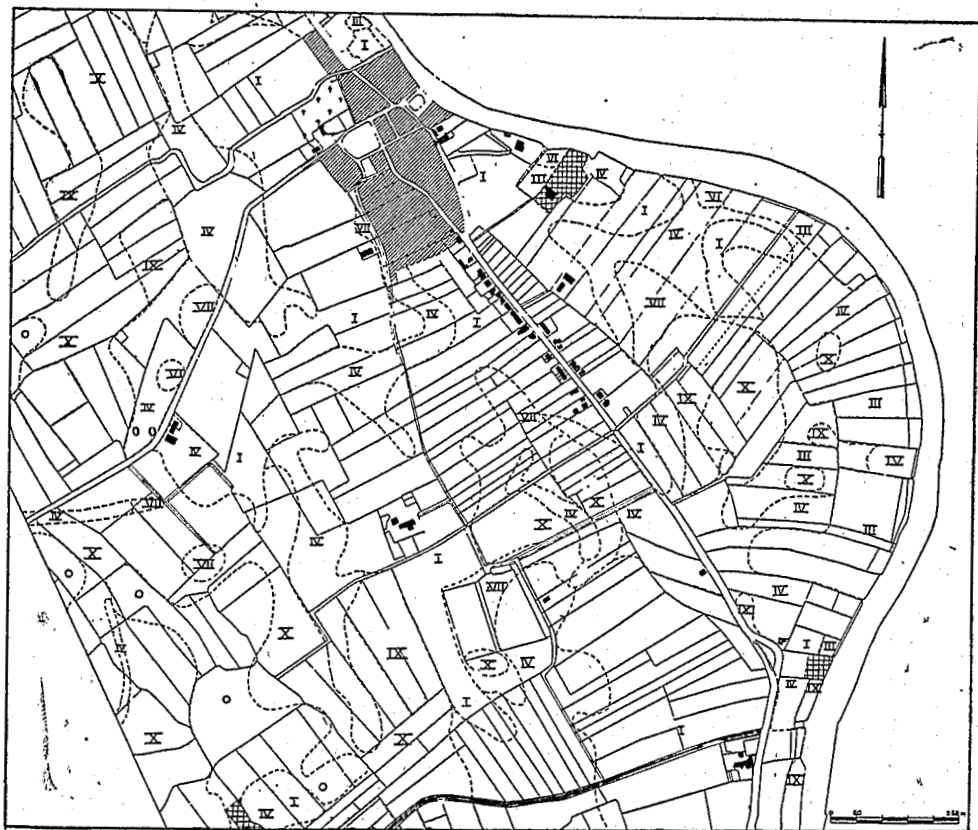

Fig. 2. Bodemgeschiktheidskaart van een gedeelte van de gemeente Valkenburg (Z.H.) volgens dr W. J. van Liere. Met vermelding van aanbevolen kleuren.

Landcapability map of the municipality of Valkenburg (Z.H.) after van Liere. With an indication of the recommended colours.

- I. geschikt voor groenten en fruit (geel)
suited for fruit- and vegetable-growing (yellow)
- III. geschikt voor groenten (oranje)
suited for vegetable-growing (orange)
- IV. matig geschikt voor groenten en fruit (licht okergeel)
moderately suited for fruit- and vegetable-growing (light ochreous yellow)
- VI. matig geschikt voor groenten (donker okergeel)
moderately suited for vegetable-growing (dark ochreous yellow)
- VII. weinig geschikt voor groenten en fruit (gebrande sienna)
slightly suited for fruit- and vegetable-growing (sienna)
- IX. weinig geschikt voor groenten (licht rood)
slightly suited for vegetable-growing (light red)
- X. geschikt voor grove tuinbouw (olijfgroen)
suited for cabbage growing (olive green)
- o ongeschikt voor tuinbouw (grijs)
unsuited for horticulture (grey)

--B. GRONDEN DIE VOOR TUINBOUW ONGESCHIKT ZIJN

De beoordeling geschiedt aan de hand van de opbrengsten van goed geleide tuinbouwbedrijven en berust uiteraard op een nauwkeurige bodemkaart.

Het grote belang van deze onderzoeken ligt mede hierin, dat zij leiden tot overleg met stedenbouwkundigen, die belast zijn met het opstellen van uitbreidingsplannen. Indien de samenstellers van dergelijke plannen reeds in het begin van hun werkzaamheden de nauwkeurige gegevens over de geschiktheid van de gronden voor intensieve bodemcultuur kunnen gebruiken, zo kunnen zij daarmee bij hun werk ten volle rekening houden en voorkomt men onaangename discussies wanneer het uitbreidingsplan in behandeling komt. De Stichting voor Bodemkartering heeft geen enkele bevoegdheid, zelfs geen adviserende, inzake het bodemgebruik, maar zij verschaft de gegevens waarop het overleg kan plaats vinden. Het is verheugend, dat zovele gemeenten bereid blijken deze onderzoeken te laten verrichten, want het behoort tot de bijzondere aspecten van de planologie dat zij moet berusten op betrouwbare gegevens op allerlei gebied en daarbij neemt de bodemgesteldheid een belangrijke plaats in.

Intussen hebben ook andere medewerkers van de Stichting voor Bodemkartering zich in hun karteringsgebieden met hetzelfde vraagstuk beziggehouden. Wij noemen hier allereerst de gemeente Huissen, die zijn reserve aan tuinbouwgronden bedreigd zag door een annexatieplan van de gemeente Arnhem. In de felle strijd tussen deze beide gemeenten heeft de bodemkaart van Ir H. Egberts een belangrijke rol gespeeld. Voorts noemen wij de kartering van de omgeving van Bergen op Zoom door Ir J. C. F. M. Haans, en van de gemeente Heeze die door Ir D. van Diepen is bestudeerd. De Tuinbouwvoorlichtingsdienst behandelde enkele andere gemeenten, zoals Amerongen en Hoogezand-Sappemeer.

Naast al deze min of meer incidentele onderzoeken, die samenhangen met de groei en ontwikkeling van steden en dorpen, heeft de Stichting voor Bodemkartering nog te maken met het Tuinbouwvestigingsplan van Nederland. Deze werkzaamheden betreffen een verkenning van geheel Nederland ten einde uit te zoeken waar de terreinen gelegen zijn, die voor bepaalde takken van tuinbouw in het bijzonder geschikt zijn. Het ligt in de bedoeling, dat de betreffende bij uitstek geschikte gronden door andere dan agrarische grondgebruikers gemeden zullen worden, terwijl de gegevens uiteraard van zeer groot belang zijn voor de toekomstige vestiging van de Nederlandse tuinbouw. Het is nl. zo gesteld dat lang niet alle bestaande tuinbouwbedrijven op goede grond zijn gevestigd. Naast zeer welvarende tuinbouwbedrijven zijn er helaas armoedige. De verwachting is, dat deze ongelukkige tuinbouwbedrijven op den duur naar bij uitstek geschikte gronden zullen kunnen worden verplaatst, hetgeen een aanzienlijke stijging van de welvaart van de Nederlandse tuinbouw met zich mee zal brengen.

De kaarten, die de ligging van deze zeer goede tuinbouwgronden

aanduiden, worden door de Directie van de Tuinbouw aan de Rijksdienst voor het Nationale Plan overgelegd, die de kaarten met de Provinciale Planologische Diensten bespreekt, zodat deze er bij hun arbeid in streekplanverband en bij het behandelen van uitbreidingsplannen rekening mee kunnen houden.

Het tuinbouwvestigingsplan, waarvan de bodemkundige zijde door Ir H. Egberts wordt verzorgd, vordert gestadig en vormt een belangrijk document voor de Planologie van Nederland.

Ook hier is allereerst sprake van overleg en in veel mindere mate van bevoegdheid. In een zo dicht bevolkt land als Nederland kan het grondgebruik zich slechts op bevredigende wijze ontwikkelen indien alle belanghebbende instanties tot overleg bereid zijn. Dit overleg moet plaats vinden op elk niveau, dus zowel op dat van de gemeente, van de provincie en van het Rijk. De werkzaamheden van de Stichting voor Bodemkartering richten zich in het bijzonder op dat overleg. Hoewel de nieuwe woningwet met verlangen tegemoet wordt gezien, kan ook onder de huidige omstandigheden reeds veel worden bereikt op de basis van vrijwillig overleg en daarvan zal het in de eerstvolgende jaren nog moeten komen.

Uit het voorafgaande blijkt, dat de tuinbouw thans in het beleid ten aanzien van het niet-agrarisch grondgebruik een belangrijke rol speelt. Voor deze uitzonderlijke positie van de tuinbouw bestaan wel redenen. De waarde van de productie van een ha tuinbouwgrond is een veelvoud van die op een ha landbouwgrond en het ligt voor de hand dat deze omstandigheid ook in de planologie van belang is. Toch mag de voorkeur voor tuinbouwvraagstukken niet te eenzijdig worden. Ook de goede landbouwgronden vervullen een belangrijke functie in de Nederlandse economie en de Stichting voor Bodemkartering is er op voorbereid, ook aan deze gronden haar volle aandacht te schenken.

Behalve de thans besproken meer algemene gezichtspunten zijn er nog enkele meer speciale stedenbouwkundige verschijnselen die verdienen uit agrarisch standpunt te worden belicht. Een der grootste stedenbouwkundige misvattingen bestaat hierin dat men veelal meent, dat er op het platteland plaats genoeg is om ruim te bouwen. Dit is een pijnlijk misverstand. Nergens bestaat zo weinig ruimte als op het platteland van dicht bevolkte streken. In Nederland kent men de landhonger van de landbouwende bevolking, die voor haar bestaan op het gebruik van land is aangewezen en die daaraan steeds te kort heeft. Een agrarische nederzetting bestaat geheel of nagenoeg geheel van de opbrengst van de bodem. Zet men dergelijke nederzettingen te ruim op, dan moet een kleiner oppervlakte cultuurland de lasten van een te grote nederzetting dragen. Agrarische nederzettingen kunnen dus in het geheel geen grond missen, zonder sociale en economische nadelen. De valse conceptie van de ruimte op het platteland richt onheilen aan en veroorzaakt een onnodige onttrekking van grond aan de arbeid van de landbouwende bevolking.

Een tweede zwakheid in veel planologisch werk is, dat de uit-

breidingsplannen te groot ontworpen worden. Indien men de totale capaciteit van alle uitbreidingsplannen in Nederland zou berekenen, zo zou men kunnen vaststellen dat deze capaciteit de behoefte met een veelvoud overtreft. Ogenschijnlijk doet deze wanverhouding weinig ter zake, want het is duidelijk dat de stadsuitbreiding zelf de behoefte nooit veel zal overtreffen. Toch bestaat er een zeer reëel bezwaar tegen de huidige toestand, n.l. dat de gebruikers van het land, dat binnen het te grote uitbreidingsplan valt, in het onzekere verkeren ten aanzien van de vraag hoe lang zij over hun land zullen kunnen beschikken. Onder deze omstandigheden zullen zij zich weinig uitgaven durven getroosten om hun land zo productief mogelijk te gebruiken. Niemand zal er b.v. aan denken om glas te zetten op land dat mogelijk voor stadsuitbreiding in aanmerking zal komen, aangezien hij de kans loopt dat binnen enige jaren met groot verlies te moeten afbreken. Deze toestand van onzekerheid is een rem voor de productie van de bodem van Nederland.

Een treffend voorbeeld van de bezwaren van deze toestand van onzekerheid vindt men in het beruchte Structuurplan van Den Haag. Zelfs al zou dit ongelukkige plan nooit uitgevoerd worden, zo zal het een verlamme invloed uitoefenen in de verre omtrek van Den Haag, zeer ten nadele van de Nederlandse economie, waartoe het bedreigde gebied door de productie van zeer waardevolle exportartikelen een zo belangrijke bijdrage levert.

In aansluiting op het zoëven besprokene kan nog worden opgemerkt, dat in de omgeving van toekomstige bouwterreinen veel land braak pleegt te liggen. Dergelijk land zou althans nog gedurende enkele jaren kunnen produceren; men verliest te gemakkelijk uit het oog dat iedere hectare, die niet produceert, onze invoer van voedingsmiddelen verzwaart.

Voorts zouden wij tegenover de ontwerpers van verkeerswegen willen opmerken dat hun wegen het cultuurland vaak op zeer schadelijke wijze versnijden. Wanneer deze schadelijke snijdingen niet kunnen worden vermeden, zo zouden de wegenbouwers in ieder geval hun volle medewerking moeten verlenen aan het tot stand komen van een ruilverkaveling, ten gevolge waarvan het afgesneden land weer verenigd wordt tot bedrijfseenheden, die op economische wijze kunnen worden geëxploiteerd.

Tenslotte zouden wij nog een opmerking willen maken over de aanleg van kanalen, hoewel deze niet geheel past in het planologisch betoog van deze voordracht. Veel kanalen, ook de moderne, doen de landbouw grote schade, doordat zij het land uitdrogen. In agrarische kringen bestaat de mening dat bij het ontwerpen van deze kanalen met de productiviteit van de omringende landen in onvoldoende mate rekening wordt gehouden.

Aan het einde van ons betoog gekomen willen wij opmerken, dat wij zeer getroffen zijn door de grote belangstelling, die vele stedenbouwkundigen gedurende de laatste jaren voor het agrarisch grondgebruik tonen. Alom in den lande neemt het overleg tussen stedenbouwkundigen en landbouwkundigen toe en het gepleegde overleg

heeft reeds veel onnodige schade weten te voorkomen. Wij willen de hoop uitspreken dat deze voordracht een nieuwe bijdrage tot uitbreiding van het bedoelde overleg zal blijken te zijn en dat het binnenkort vanzelfsprekend zal zijn, dat stedbouwkundigen metterdaad aan het agrarisch grondgebruik hun volle aandacht schenken.

Summary

The Netherlands are a small country with a very dense population and a very important agrarian export. No more than 0,23 ha land per inhabitant are available and losses of productive land, due to occupation for urban purposes are heavily felt. The development in the Netherlands is compared to that in the United Kingdom. The U.K. has at its disposal the land-classification in ten landclasses, made by Stamp and legislation related to landuse has made rapid progress. In the Netherlands more is done in selecting land of special qualities for certain horticultural crops. The Soil Survey Institute has a branch which carries out surveys of surroundings of expanding towns and villages to indicate land of high actual or potential value. An example of such a survey is given in fig. 1 and 2. Such special surveys are always paid by interested municipalities.

Another activity in this field is the horticultural development plan. This plan is an inventory of land with special qualities for certain horticultural crops and is based on a broad survey of the whole country. The plan draws the attention to land which promises future prosperous horticulture.

LITERATUUR

- Bijhouwer, J. T. P.*, 1947: Een bodemkartering ten behoeve van de stedbouw. Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedbouw. Maart. Boer en Spade II, 1948, 97—102.
- Edelman, C. H.*, 1945: De tuinbouw heeft de beste gronden nodig. Meded. v. d. Dir. van de Tuinbouw, 121—124. Boer en Spade I, 1948, 195—220.
- Edelman, C. H.*, 1947: De snelle toename van het burgerlijk grondgebruik en de belangen van land- en tuinbouw. Boer en Tuinder, 18—25 Jan. en 1 Febr. Boer en Spade I, 1948, 234—241.
- Edelman, C. H.*, 1947: De betekenis van de bodemkartering van Nederland voor stedbouwkundige doeleinden. Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedbouw, Maart. Boer en Spade II, 1948, 91—97.
- Edelman, C. H.*, 1948: Landclassificatie. Landbouwkundig Tijdschrift 60, 564—571.
- Edelman, C. H.*, 1949: Sociale en Economische Bodemkunde, Amsterdam.
- Egberts, H.* en *C.D. Scheer*, 1948: Beschouwingen over het tuinbouwbestemmingsplan. Meded. Dir. v. d. Tuinbouw, 177—182. Boer en Spade II, 1948, 195—201.
- Liere, W. J. van*, 1948: De bodemgesteldheid van het Westland. Diss. Wageningen. Serie: De bodemkartering van Nederland. Dl II. Versl. Landbouwk. Onderz. no. 54.6. 's-Gravenhage.
- Stamp, J. D.*, 1949: The planning of land-use for full production with special reference to European conditions and the National Planning undertaken in the United Kingdom. United Nations Scientific Conference on the Conservation and Utilization of Resources. Lake Success.
- . Alarm [Protest tegen het Structuurplan-Dudok voor de stadsuitbreiding van 's-Gravenhage]. Amsterdam 1949.